

Корнійчук Я. А., здобувач (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ЗНАЧЕННЯ СЛОВ'ЯНСЬКИХ БОЙОВИХ МИСТЕЦТВ ДЛЯ ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. У статті досліджено вплив занять слов'янськими бойовими мистецтвами на духовний розвиток особистості. Охарактеризовано термін «бойові мистецтва», походження та історію бойових мистецтв слов'янських народів, наведено та розкрито види систем бою різних народів, що проживали на території сучасної України. Подано характеристику бойового гопака як однієї з основних бойових систем сучасної України. Обґрунтовано особливості біомеханіки руху систем рукопашного бою древніх слов'ян порівняно з класичними аналогами бойових систем Азії та Європи.

Ключові слова: слов'яни, бойове мистецтво, особистість, розвиток, духовність.

Аннотация. В статье исследовано влияние занятий славянскими боевыми искусствами на духовное развитие личности. Охарактеризован термин «боевые искусства», происхождение и история боевых искусств славянских народов, приведены и раскрыты виды систем боя разных народов, проживавших на территории современной Украины. Подана характеристика боевого гопака как одной из основных боевых систем современной Украины. Обоснованы особенности биомеханики движения систем рукопашного боя древних славян по сравнению с классическими аналогами боевых систем Азии и Европы.

Ключевые слова: славяне, боевое искусство, личность, развитие, духовность.

Annotation: The article highlights the influence of Slavic martial arts classes in the spiritual development of the individual. The notion «martial arts», the origin and history of the martial arts of the Slavic peoples are characterized; different types of combat systems of the peoples which lived on the territory of modern Ukraine are presented and disclosed. The characteristic of combat hopak as one of the main combat systems of modern Ukraine is submitted. The peculiarities of biomechanical motion systems of martial arts of the ancient Slavs in comparison with classical analogues of combat systems in Asia and Europe are substantiated.

Keywords: Slavs, martial arts, personality, development, spirituality.

Сучасний стресовий ритм діяльності людини вимагає від неї морального та фізичного загартовування. Одним із засобів, який сприяє вирішенню зазначеної проблеми є заняття спортом. До того ж у особистості, яка дбає про своє фізичне загартовування формуються духовні цінності, патріотизм та любов до своєї країни. Морально-духовне та патріотичне виховання громадянина країни ще більше посилюється, коли вид спорту до якого він долучився, передався нам у спадок від наших предків.

Для України таким видом спорту є бойовий гопак – бойове мистецтво, яке використовували слов'янські народи протягом багатьох попередніх століть.

Проблема використання занять бойовими мистецтвами для духовного розвитку особистості була розглянута автором у збірнику наукових праць «Молода спортивна наука України. Випуск 10. Том 3» [1], однак за нестачею достовірної інформації на конференції розглядалися лише зазвичай східні бойові мистецтва і майже не згадувалося про слов'янські бойові мистецтва. Коротка характеристика бойових мистецтв древніх слов'ян описана А. М. Медведєвим в своїй праці «Тайные кланы язычество и рукопашный бой» [2]. Коротку історію козацтва та техніки ведення бою а також походження ряду термінів козацьких бойових систем наводить Єрашов в своєму посібнику «Русское нунчаку или казацька нагайка» [3].

Там же ж наводиться ряд проведених експериментальних досліджень пов'язаних з ефективністю застосування техніки ведення бою та використання зброї козачих бойових систем. Також наводиться визначення та походження терміну «казакі». Також слід зазначити працю Євгенія Сидорова, в якій він наводить коротку історію та основи техніки славянських бойових мистецтв.

Метою нашої статті є розкриття сутності та специфіки слов'янських бойових мистецтв, а також їхнього впливу на духовний розвиток особистості.

Відповідно до визначеної мети в статті вирішуються такі завдання:

– охарактеризувати значення занять бойовими мистецтвами для загального розвитку людини;

– запропонувати систематизацію елементів техніки бойової системи з використанням класичної термінології на прикладі бойового гопака.

Термін «бойові мистецтва» характеризується як складова частина загального мистецтва, що виражається елементами бою. Складовою бойових мистецтв можуть бути також єдиноборства, тобто елементи рукопашного бою максимально адаптовані для самозахисту в різних бойових ситуаціях та систематизовані в відповідну систему. Зазвичай передбачають ведення бою один на один або один проти групи противників. Бойові мистецтва та єдиноборства можуть бути як бойовими системами рукопашного бою так і військовими системами призначеними безпосередньо для підготовки військових [4].

Рукопашний бій згідно з сучасним визначенням це ближній бій без використання або з обмеженим використанням вогнепальної зброї, який передбачає ведення бою як один на один так і група проти групи. Він застосовується переважно в військових частинах. При цьому відношення до духовного розвитку особистості можуть мати зазвичай саме бойові мистецтва. Логічно можна вивести, що більшість бойових мистецтв можуть бути також і єдиноборствами або рукопашним боєм але не навпаки. Адже елементи рукопашного бою застосовуються для виживання та отримання спортсменом перемоги над суперником за будь яку ціну. Єдиноборства передбачають те ж саме але арсенал технічних елементів значно ширший і розповсюджується на використання його цивільними особами з урахуванням юридичних аспектів. Бойові мистецтва можуть передбачати все вище сказане, а також максимальний культурний та духовний розвиток самої особистості.

Більшість бойових мистецтв передбачають насамперед не здобути перемогу над суперником, а отримати максимальний розвиток фізичних та духовних якостей. Також слід зазначити, що окремі бойові мистецтва вдосконалили техніку ведення бою, а іноді окультурили її використання настільки, що в чистому вигляді вона стала майже непридатною для ведення жорстокого поєдинку. Деякі бойові мистецтва мають також глибокі філософські, релігійні та національні підґрунтя.

Для нас важливо дослідити особливості та специфіку бойових мистецтв, які характерні для слов'янських народів.

Визначення терміну «слов'яни» походить від слова славити. Варто іще визначити таке поняття як «язичество». Сам термін «язик» означає народ. Нажаль після введення нового алфавіту з якого вилучили букву «ять» саме значення «язичество» втратило свій первинний зміст. Якщо термін «язик» пишеться з буквою «ять» то слово буде звучати як «язичей», що означає народний, а язичник означає відступник від народу. Тобто сам термін язичество передбачає культуру та традицію нашого роду в цьому випадку слов'янського. Отже, слов'янські бойові мистецтва це елементи ведення бою, що використовувалися слов'янськими народами для захисту своєї території фізичного та духовного вдосконалення особистості. Деякі із них частково були пов'язані з язичеством, культурою та релігійними аспектами народів, що населяли територію сучасних України, Росії, Білорусі та інших держав, що вийшли із слов'янських народів.

Проблема занять бойовими мистецтвами розглядалася автором раніше. Однак це стосувалося країн Азії, в яких чітко сформульоване поняття, які саме системи ведення бою відносяться до бойових мистецтв. Наприклад в Китаї термін «дао». В Японії він же звучить як «до», який можна умовно перекласти як «шлях» в широкому філософському розумінні цього поняття. За назвою певної системи бою уже може давати

визначення належності цих системи до бойових мистецтв [4]. Там чітко сформульовані окремі інститути, що вивчають цю проблему. Окремі дисципліни навіть вводяться до шкільної програми.

Слід також зазначити, що у Кореї стрільба з лука входить до шкільної програми як окрема дисципліна. Як наслідок збірна команда Кореї у командній першості постійно займає перше місце на Олімпійських іграх. Цей вид спорту сприяє не тільки розвитку фізичних якостей а й концентрації уваги та формуванню психологічних якостей, що уже позитивно сприяє розвитку особистості. Також всім відомий розвиток країн Азії в інтелектуальній та економічній сфері, що також частково пов'язано із цими нововведеннями.

В нашій країні також великої популярності набули заняття різними бойовими системами переважно східного характеру. Також використовуються деякі західні системи, які не завжди відрізняються високою культурою поведінки. Водночас в Україні дуже мало уваги приділяється слов'янським бойовим системам. Це насамперед пов'язано із стереотипом, що за кордоном обов'язково все є кращим ніж у нас, а також з пропагандою, яка ведеться з боку відповідних держав. Але найбільше це зумовлено нестачею відповідної інформації з приводу цих систем, що пов'язано з неодноразовим переписуванням історії під диктовку відповідних правлячих політичних угруповань зазвичай на свою користь.

Насамперед, слід з цього приводу зазначити, зміну писемності. Вилучення з писемності навіть однієї літери може уже мати досить неправильні уявлення про окремі терміни або поняття. Із відомої слов'янської «буквиці», яка налічувала 49 «буквиць» в сучасній українській мові в наш час лишилося лише 33 літери. Отже вже тільки з цього приводу можна зрозуміти, що достовірність інформації окремих літературних джерел можна ставити під сумнів.

Тому насамперед потрібно охарактеризувати саму історію походження сучасної України. По-перше, усім відомий історичний факт відкриття трипільської культури, що характеризувалася високим культурним та технічним розвитком і, яка була однією із самих древніх відомих цивілізацій у сучасній історії. Після цього періоду в історії української держави відсутня інформація про багато століть аж до появи Київської Русі, яка також розвивалася дуже швидкими темпами і стала найбільшою державою Європи на той час, що є досить дивним.

Згодом Київська Русь розпалася на окремі держави, що нині займають території сучасних України, Білорусі, Росії та інших держав. Приблизно так навчають історію виникнення Української держави у сучасній школі. Навіть походження терміну «слов'яни» так як і «козаки» остаточної версії зараз не наводиться і вважається, що до виникнення Київської Русі територію сучасної України населяли дикі безграмотні племена. Однак,

уже наведений вище факт, що древні слов'яни мали своє письмо, а саме «буквіцу», яка характеризувалася не тільки фонетичним аспектом, а й образним значенням кожної «буквіці», говорить про високий інтелектуальний та культурний розвиток наших предків слов'ян. Якщо скласти «буквіцу» в квадрат 7 на 7 «букві» то можна за образами кожної «буквіці» прочитати відповідний текст як по горизонталі так і по вертикалі, а також по діагоналі цієї матриці. Це уже говорить про високу освіченість наших предків.

Однак «буквіца» була не єдиним письмом у слов'янських народів. Відомі також ще древніші письмена такі як Х'арійська каруна, Глаголіца, Берестецьке письмо, а також Черти і Рези.

Щодо релігії то слов'яни були не політеїстами як вважають окремі історики, а монотеїстами. Вони вірили в єдину верховну духовну силу і відчували себе спорідненими з нею. Однак при цьому вони також почитали сили природи, стихії та інші явища, приписуючи їм відповідне духовне начало. Це позначилось також на розвитку їхніх традицій. Варто згадати, що до прийняття Петром I нового літочислення, коли час на західний манер почали рахувати від Різдва Христового, його відлік рахувався від «сотворенія міра в звьоздном храме», тобто від події, яка, на думку першо-священників, була близько 7 тисяч років назад.

Слід також зазначити, що в древніх слов'ян числа записувалися не цифрами як прийнято зараз, а буквами, із чого можна зробити висновок, що письмо у слов'ян появилося щонайменше 7000 років назад. Існує також гіпотеза, що окремі східні писемності, зокрема індійська деванагарі, китайське ієрогліфічне письмо, а також санскрит були сформовані одночасно з слов'янськими письменами. Принаймні схожість у поняттях та тлумаченні досить відчутна. Санскрит налічує 50 основних літер значення яких також дуже подібне до слов'янської «буквіці». Сучасне китайське ієрогліфічне містить письмо близько 50 000 основних ієрогліфів. Однак більша частина цих ієрогліфів складається з так званих ієрогліфічних ключів, яких налічується трішки більше 200. Але Х'арійська каруна також налічувала близько двохсот з половиною позначень, які так само як і ієрогліфічні ключі мали базове образне поняття. Отже, можна говорити про їхню тотожність.

Те ж саме можна говорити про розвиток слов'янських бойових мистецтв. Оскільки на території сучасної України були сприятливі кліматичні умови та родючі землі, звичайно їх потрібно було захищати. Тому на цій території розвинулися різні системи бою. Однак оскільки слов'яни були досить висококультурними та духовно розвиненими людьми, вони також розвивали системи бою у відповідності до своїх традицій. Нажаль до нашого часу збереглося досить мало відомостей про конкретні бойові системи, а тим більше про їхню техніку [5]. Однак, нами був зроблений детальний аналіз технік бойових мистецтв, які збереглися із древніх часів

до нашого часу. Насамперед це форма рукопашного бою Кадочнікова, так званий руський стиль. Якщо її порівняти з класичною технікою японського айкідо, то принципи роботи виявляться досить спорідненими. Різниця зазвичай буває лише в назвах відповідних технічних елементів та окремих елементів, які характеризують особливості тілобудови азійських народів. З цього можна зробити висновок, що ці системи мали спільне коріння.

Одним із найбільш важливих слов'янських бойових мистецтв є бойова система «спас». Із самої назви видно, що робота передбачає не тільки високий фізичний і технічний розвиток, а насамперед психологічний і духовний, а також релігійні аспекти. Відомі також інші бойові системи: боротьба навхрест, гойдок (техніка ухилення), система підготовки кремінь (аналог східної залізної сорочки), метелиця (техніка роботи подібна до японського айкідо) та ін.

Але найбільше заслуговує на увагу бойова система запорізьких козаків (гопак). Назва «гопак» походить від старослов'янських слів, що мають наступну абrevіатуру: го – корова, відповідно гопак – танцюючий пастух. Зараз він практикується в таких варіантах: оздоровчий гопак – застосовується для покращення здоров'я, фізкультурно-мистецький гопак – орієнтований на творчі особистості, що прагнуть максимально проявити свої здібності, спортивний гопак – розрахований на підготовку спортсменів до змагань різного рівня та бойовий гопак, який передбачає підготовку захисників Вітчизни, які жертовно служитимуть Україні. Водночас він сприяє утвердженню правди і добра [6].

У бойовому гопаку виділяють сім рівнів зростання майстерності: «жовтяк», «сокіл», «яструб» – учнівські, відповідають третім, другим і першим спортивним розрядам визнаної в Україні спортивної кваліфікаційної системи, «джура» – перехідний рівень (кандидат в майстри спорту), «козак», «характерник», «волхв» – мистецькі рівні майстерності, що відповідають майстру спорту, майстру спорту міжнародного класу та заслуженому майстру спорту. Слід також зазначити, що в бойовому гопаку чітко сформульована термінологія, яка відображає сутність руху на основі слов'янської термінології. Для прикладу наведемо декілька термінів. Почнемо зі стійок «свічка», «шерега», «хрест», «ременна», «вой», «журавель», «мур», «вежа», «колінна», «вершник», «ведмідь», «п'ятова». Деякі із стійок нагадують їхні аналоги в інших східних бойових системах. Інші мають свою специфіку у відповідності до техніки бойового гопака. Удари руками називаються стусани. Головними із них є такі: «кузень», «джиган», «дуган», «вожчик», «тичок», «духан», «стрімляк». Удари ногами називаються копняками [6].

Також у гопаку застосовується обряд вітання та інші технічні елементи. Однак їх досить багато. Ця система найбільш збереглася у своєму вигляді, а також набуває щодалі найбільшої популярності не тільки в Україні а й на

міжнародній арені, що позитивно впливає на здобуття Україною світового визнання. Сама система бойового гопака передбачає як високий фізичний так і духовний розвиток, що було доведено виступами наших боксерів на останніх Олімпійських іграх. Регулярно проводяться змагання та фестивалі з цього бойового мистецтва. Створена також федерація бойового гопака. В майбутньому хотілося щоб бойовий гопак як дисципліна була введена до навчальної програми як одна із основних дисциплін в закладах освіти подібно до того як це було зроблено в країнах Азії. Адже вони вже довели ефективність цієї системи.

Отже, провівши історичний аналіз розвитку слов'янських бойових мистецтв можна зробити висновок, що наші предки мали багатогранний рівень розвитку фізичної підготовки та бойових мистецтв, що зумовлювалося високим культурним та духовним розвитком, який сприяв гармонійному розвитку особистості.

Охарактеризувавши бойові системи, що збереглися до нашого часу, слід зазначити, що вони мають великий вплив на фізичний та психологічний розвиток людини, а також сприяють швидкому відновленню організму та адекватному вихованню особистості.

На прикладі бойового гопака засвідчується, що слов'янські бойові мистецтва є систематизовані та класифіковані у відповідну систему подібно до азійських єдиноборств та бойових мистецтв. Проте нині вони не мають широкого визнання.

В майбутньому передбачається зробити детальну характеристику термінології бойового гопака з веденням єдиних міжнародних стандартів, а також зробити порівняльну характеристику ефективності впливу занять бойового гопака на організм людини.

1. Молода спортивна наука України. – Т. 3 : зб. наук. праць з галузі фізичної культури та спорту. Вип. 10. : У 4-х т. – Львів : НВФ «Українські технології», 2006. – Т. 3. – 496 с. 2. Медведев А. Н. Тайные кланы язычество и рукопашный бой / А. Н. Медведев. – М. : научно-информационный центр «Здоровье народа», 1994. – 327 с. 3. Ерашов В. А. «Русская нунчаку» или казачья нагайка / В. А. Ерашов. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2000. – («Учебный курс»). – 128 с. 4. Нетрадиционные боевые искусства : От Америки до Руси / Г. К. Панченко. – Харьков : «Фолио»; Ростов-на-Дону : «Феникс», 1997. – 370 с. – (Тайный архив). 5. Нетрадиционные боевые искусства : Европа и Азия / Г. К. Панченко. – Харьков : «Фолио»; Ростов-на-Дону : «Феникс», 1997. – 388 с. – (Тайный архив). 6. Пилат В. С. Бойовий Гопак : вимоги на рівень майстерності «Жовтяк» / Володимир Пилат. – Львів : СПОЛОМ, 2010. – 236 с.

Рецензент: д.пед.н., професор Л. А. Завацька.